

HISTÒRIA DE LA LITERATURA POPULAR CATALANA

A cura de
Carme Oriol i Emili Samper

Martine Berthelot, Joan Borja,
August Bover, Jaume Guiscafrè,
Hèctor Moret, Carme Oriol,
Montserrat Palau, Isabel de la Parte,
Artur Quintana, Josefina Roma,
Mònica Sales, Emili Samper,
Josep Temporal, Caterina Valriu,
Vicent Vidal i Laura Villalba

Universitat
d'Alacant

[publicacions]
urv

Universitat
de les Illes Balears

Edicions
UIB

Alacant, Palma, Tarragona, 2017

TAULA DE CONTINGUTS

INTRODUCCIÓ	7
NOTA SOBRE L'EDICIÓ	11
I. CATALUNYA	13
II. ILLES BALEARS	219
III. PAÍS VALENCIÀ I EL CARXE	345
IV. FRANJA D'ARAGÓ	457
V. ÀNDORRA	483
VI. CATALUNYA DEL NORD	509
VII. L'ÀLGUER	545
BIBLIOGRAFIA	557
ÍNDEX	595

INTRODUCCIÓ

El llibre que ara es publica és fruit de la col·laboració de setze investigadors pertanyents a universitats, centres d'educació secundària i institucions de recerca dels territoris que conformen l'àrea lingüística i cultural catalana. Aquests investigadors han unit els seus esforços per oferir una obra nova, inexistent fins ara en el mercat editorial. La majoria d'ells han treballat conjuntament en projectes de recerca competitius que han tingut per objectiu investigar l'activitat duta a terme pels folkloristes catalans des dels inicis del sorgiment del folklore com a ciència, a mitjans del segle XIX, fins a l'actualitat. Dos resultats destacats d'aquesta recerca han estat la base de dades en línia «BiblioFolk. Repertori Biobibliogràfic de la Literatura Popular Catalana» <<http://bibliofolk.arxiudedefolklore.cat/>>, i el llibre *Repertori biobibliogràfic de la literatura popular catalana: el cicle romàntic*, editat a cura de Carme Oriol i d'Emili Samper l'any 2011. Tant en la base de dades com en el llibre hi han participat la major part dels investigadors que ara són coautors d'aquesta *Història de la literatura popular catalana*.

L'obra neix com una conseqüència natural d'aquesta tasca de recerca prèvia, però també és hereva de contribucions anteriors, realitzades per altres investigadors, que han proporcionat una base molt sòlida sobre la qual s'ha pogut construir el present treball. El precedent que s'hi relaciona més estretament és el llibre *La cultura popular a Catalunya: estudiosos i institucions (1853-1981)*, de Llorenç Prats, Dolors Llopart i Joan Prat publicat el 1982. Aquest llibre, continua sent un treball de referència i una excel·lent contribució a la història de la literatura popular catalana. Ara bé, el seu àmbit geogràfic se circumscriu únicament a Catalunya i el seu abast temporal arriba fins al 1981, data de la seva publicació. Altres contribucions, també de caràcter historiogràfic, tenen un abast menor. Així, per exemple, la «Introduction» a l'*Index of Catalan Folktales* de Carme Oriol i Josep M. Pujol, publicat el 2008, se centra únicament en les aportacions realitzades pels folkloristes catalans en el terreny de la rondallística.

El present llibre s'estructura en set capítols que presenten l'evolució que han experimentat els estudis de literatura popular en cadascun dels territoris que conformen l'àrea lingüística i cultural ca-

talana. El període considerat comprèn des de mitjans de segle XIX, en què a Europa va sorgir l'interès per l'estudi científic del folklore, fins a l'actualitat. Els quatre primers capítols s'ocupen de les regions que formen part de l'Estat espanyol: Catalunya; les Illes Balears (Mallorca, Menorca, Eivissa i Formentera); el País Valencià i el Carxe (que pertany a la regió de Múrcia), i la Franja d'Aragó. El cinquè capítol descriu la situació d'Andorra. El sisè està dedicat a la Catalunya del Nord (que comprèn les comarques del Rosselló, el Vallespir, el Conflent, el Capcir i l'Alta Cerdanya), i el setè descriu la situació de la ciutat de l'Alguer, a l'illa de Sardenya.

Tot i el tractament independent de cadascun d'aquests territoris, el llibre presenta una unitat tant pel que fa a l'objecte d'estudi (la literatura popular catalana) com al marc teòric i conceptual en què es mou. Aquest plantejament ha estat possible perquè la majoria dels investigadors que han participat en l'elaboració del llibre han col·laborat, com s'ha dit, en projectes de recerca comuns, com el del «Repertori biobibliogràfic de la literatura popular catalana» (desenvolupat en tres fases entre els anys 2006 i 2015), que ha donat com un dels resultats més visibles la base de dades BiblioFolk, ja esmentada. Aquest web ha facilitat l'accés a un nombre molt important d'informació que ha estat utilitzada, en part, per a la redacció dels continguts del llibre. BiblioFolk constitueix, doncs, una eina complementària a aquesta *Història de la literatura popular catalana* i pot ajudar, per tant, a desenvolupar noves línies de recerca.

En el present llibre, que té per objecte d'estudi la literatura popular, el lector també hi trobarà utilitzades denominacions com *literatura oral*, *literatura oral popular* i *etnopoètica*. El seu ús respon a les diverses tradicions que s'han seguit al llarg de la història d'aquests estudis. De totes aquestes denominacions, cal fer un esment especial a la d'*etnopoètica*. El terme *etnopoètica* va ser introduït pel traductor i poeta Jerome Rothenberg el 1969 i utilitzat com a subtítol de la revista *Alcheringa*, creada el 1970 per ell mateix i per l'antropòleg Dennis Tedlock. En els seus orígens l'*etnopoètica* es va aplicar a l'estudi de la poesia oral i el seu interès es va centrar en l'estudi del text i en la interpretació dels poemes en el seu context, però posteriorment els estudis d'*etnopoètica* es van fer extensius a la narrativa oral. Entre les aportacions més rellevants en aquest camp d'estudi destaquen les dels ja esmentats Rothenberg i Tedlock, així com les del lingüis-

ta Dell Hymes. Entre els folkloristes que també hi han fet aportacions importants destaquen Heda Jason, Elizabeth C. Fine, Elaine J. Lawless, John McDowell, John Miles Foley i Barre Toelken, entre d'altres. A Catalunya, el terme *etnopoètica* va ser introduït l'any 1985 per Josep M. Pujol en l'article «Literatura tradicional i etnopoètica: balanç d'un folklorista» i denota la influència dels treballs de Heda Jason, especialment del llibre *Ethnopoetry: form, content, function* (1977). Des d'aleshores el terme ha tingut molt bona acollida entre els estudiosos catalans, que l'utilitzen en el sentit de literatura popular.

Tot i que el llibre s'ha centrat en l'estudi de la literatura popular, en alguns casos, per tal de donar una visió més completa sobre un autor o una determinada obra, s'ha aportat informació sobre gèneres del folklore que no pertanyen pròpiament a l'àmbit de la literatura popular, com és el cas, per exemple, dels balls i de les manifestacions festives.

Amb aquest llibre s'ha volgut donar una visió dels estudis de literatura popular en el conjunt dels territoris de llengua i cultura catalanes durant més d'un segle i mig d'activitat. S'han tractat els autors, les obres, les institucions i els projectes que han caracteritzat cadascun dels territoris, amb les seves dinàmiques pròpies, però també amb les seves interrelacions i influències. Aquesta visió de conjunt, global i particular alhora, és una de les característiques del llibre i, segurament, el que li aporta més novetat.

CARME ORIOL

Universitat Rovira i Virgili

ÍNDIX

TAULA DE CONTINGUTS.....	5
INTRODUCCIÓ (Carme Oriol)	7
NOTA SOBRE L'EDICIÓ	11
I. CATALUNYA	
1. EL PERÍODE ROMÀNTIC: ELS INICIS DE L'INTERÈS PER LA LITERATURA POPULAR A CATALUNYA (Emili Samper).....	15
1.1 El folklore literari	22
1.1.1 Poesia popular i rondallística	22
1.1.1.1 Manuel Milà i Fontanals	22
1.1.1.2 Marià Aguiló i Fuster.....	27
1.1.2 La Renaixença i els Jocs Florals	30
1.1.3 De la divulgació a l'estudi	34
1.1.3.1 Francesc Pelai Briz i Fernández	34
1.1.3.2 Francesc de Sales Maspons i Labrós.....	36
1.1.4 Les folkloristes de la Renaixença	40
1.1.4.1 Maria del Pilar Maspons i Labrós	40
1.1.4.2 Joaquina Santamaria i Ventura	42
1.1.5 Rondalles, cançons i parèmies	42
1.1.5.1 Jacint Verdaguer i Santaló	42
1.1.5.2 Sebastià Farnés i Badó	43
1.2 El folklore excursionista	45
1.2.1 El Folk-Lore Català i les seves publicacions.....	47
1.2.2 Dos noms propis	53
1.2.2.1 Pau Bertran i Bros	53
1.2.2.2 Cels Gomis i Mestre	57
2. EL PERÍODE CLÀSSIC: EL FOLKLORE ACADÈMIC I L'ARXIVÍSTICA FOLKLÒRICA	62
2.1 El folklore acadèmic en el primer terç del segle xx (Montserrat Palau, Josefina Roma, Laura Villalba)	62
2.1.1 Aureli Capmany i Farrés	63
2.1.2 Rossend Serra i Pagès.....	64

2.2 Les institucions i l'accés de les dones a la cultura (Montserrat Palau, Laura Villalba)	70
2.2.1 L'Escola d'Institutrius i Altres Carreres per a la Dona .	70
2.2.2 L'Institut de Cultura i Biblioteca Popular per a la Dona	72
2.2.3 El Centre Excursionista de Catalunya	73
2.3 Folklore i feminisme (Montserrat Palau, Laura Villalba) ..	74
2.3.1 Les folkloristes del primer terç del segle XX	76
2.3.1.1 Maria Baldó i Massanet	80
2.3.1.2 Maria Gràcia Bassa i Rocas	83
2.3.1.3 Adelaida Ferré i Gomis	84
2.3.1.4 Sara Llorens i Carreras	86
2.3.1.5 Joana Vidal i Tarragó	87
2.4 Els projectes de l'arxivística folklòrica (Josefina Roma) ..	88
2.4.1 L'«Interrogatori folk-lorich» de Ramon Arabia i Solanas	90
2.4.2 L'Arxiu d'Etnografia i Folklore de Catalunya	91
2.4.3 Els grans projectes impulsats per Rafael Patxot	97
2.4.3.1 L'Obra del Cançoner Popular de Catalunya	98
2.4.3.2 El Llegendari Popular Català	103
2.4.4 L'Arxiu de Tradicions Populars de Valeri Serra i Boldú	104
2.5 L'obra de Joan Moreira i Ramos (Carme Oriol)	107
2.6 El folklore enciclopèdic: l'obra de Joan Amades i Gelats (Carme Oriol, Mònica Sales)	112
3. EL PERÍODE MODERN: DE LA REPRESA A LA CONSOLIDACIÓ	124
3.1 Els anys del franquisme (Carme Oriol)	124
3.2 L'aportació d'acadèmics i erudits (Josep Temporal)	128
3.2.1 Josep Romeu i Figueras	128
3.2.1.1. El tarannà i la conjuntura històrica	129
3.2.1.2. L'investigador folklorista	130
3.2.1.3. Bases epistemològiques i metodologia de recerca ..	134
3.2.1.3.1. Bases epistemològiques	134
3.2.1.3.2. Metodologia de recerca	138
3.2.1.4. Gèneres i nuclis temàtics	139
3.2.1.4.1. Cançonística	140
3.2.1.4.2. Llegendística	141
3.2.1.4.3. Treballs miscel·lanis sobre «creences i costums»	142
3.2.2 Josep Massot i Muntaner	144
3.2.2.1 L'investigador i l'impulsor cultural	144
3.2.2.2 La recerca folklòrica	149

3.2.2.2.1 Cançonística	149
3.2.2.2.2 Antoni M. Alcover	152
3.2.2.2.3 L'Obra del Cançoner Popular de Catalunya	153
3.2.2.3 El curador d'obres folklòriques i l'editor sensible al folklore	154
3.3 Cap a la renovació i la consolidació (Carme Oriol)	159
3.3.1 L'aportació dels antropòlegs i els etnòlegs	160
3.3.2 El folklore com a disciplina universitària	165
3.3.2.1 Josep M. Pujol i Sanmartín	166
3.3.3 L'aportació dels filòlegs	177
3.3.4 Els projectes de recerca universitaris	185
3.3.5 L'Arxiu de Folklore de la Universitat Rovira i Virgili	187
3.3.6 Les xarxes de recerca	190
3.3.6.1 El Grup de Recerca Europeu en Narrativa Oral	190
3.3.6.2 El Grup d'Estudis Etnopoètics	191
3.3.7 L'aportació dels etnomusicòlegs, els filòsofs i els pedagogs	192
3.3.8 L'impuls de les editorials en l'edició i en la recuperació d'obres de literatura popular	196
3.3.9 El paper de les institucions	199
3.3.9.1 La Generalitat de Catalunya	199
3.3.9.2 Els ajuntaments	206
3.3.10 La recerca des de les associacions	209
3.3.10.1 El Grup de Recerca Folklòrica d'Osona	211
3.3.10.2 L'Associació Cultural Carrutxa	213
3.3.10.3 L'Associació de Recerca Etnomusicològica	216

II. ILLES BALEARS

1. DELS PRECEDENTS IL·LUSTRATS ALS PRECURSORS ROMÀNTICS

(Jaume Guiscafrè)	221
1.1 L'interès preliminar per la poesia oral: Antoni Febrer i Josep de Togores	221
1.2 «Poetas mallorquines» de Josep Maria Quadrado	223
1.3 Lluís Salvador d'Àustria-Toscana	225
1.3.1 <i>Die Balearen: In Wort und Bild Geschildert</i>	226
1.3.2 <i>Rondayes de Mallorca</i>	231
1.3.3 <i>Die Felsenfesten Mallorcas: Geschichte und Sage</i>	234
1.4 Mateu Obrador i Bennàsser o l'entusiasme improductiu	235
1.5 Josep Rul·lan i Mir: la voluntat regeneracionista	242

2. LA LITERATURA POPULAR: RECOLLIDA, SISTEMATITZACIÓ	
I EDICIÓ (1901–1940) (Caterina Valriu)	245
2.1 El <i>Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana</i>	247
2.2 La revista <i>Tresor dels Avis</i> (1922–1928): a la peçaça d'un projecte ambiciós.	250
2.3 L'Obra del Cançoner Popular de Catalunya a les Balears .	254
2.4. Arreplega, edició i difusió de materials folklòrics: la tasca dels intel·lectuals.	260
2.4.1 Antoni Maria Alcover i Sureda: el narrador generós. .	260
2.4.1.1 L'interès per la poesia oral i pels glosadors.	261
2.4.1.2 L' <i>Aplec de Rondalles Mallorquines d'en Jordi</i> <i>des Racó</i>	262
2.4.1.3 La recepció i la influència de l' <i>Aplec</i>	266
2.4.1.4 Les traduccions parcials de l' <i>Aplec</i>	269
2.4.2 Francesc Camps i Mercadal.	271
2.4.3 El folklore com a passió: Andreu Ferrer i Ginard . . .	274
2.4.4 La literatura oral a Eivissa: l'aportació d'Isidor Macabich i Llobet	279
2.4.5 La mirada forana: els folkloristes estrangers a les illes Balears a la primera meitat del segle XX.	282
3. LA LITERATURA POPULAR A LES ILLES EN ÈPOCA FRANQUISTA:	
ENTRE LA SUBMISSIÓ I LA RESISTÈNCIA (Jaume Guiscafrè)	287
3.1 Rafael Ginard i Bauçà: la consciència de ser folklorista. . .	289
3.1.1 La descoberta de l'ambient folklòric	289
3.1.2 L'«Anecdolari artanenc»	290
3.1.3 El «Calendari folklòric»	291
3.1.4 El <i>Cançoner popular de Mallorca</i>	292
3.2 Francesc de B. Moll: més enllà de l'edició de materials folklòrics.	296
3.3 Les rondalles de Joan Castelló i Guasch: la fidelitat a un territori i una cultura	299
3.4 Preveres i profans il·lustrats: entre la continuïtat i la consolidació del folklorisme.	303
3.4.1 Andreu Estarelles i Pasqual	303
3.4.2 Antoni Galmés i Riera	304
3.4.3 Francesc Bonafè i Barceló.	305
3.4.4 Bartomeu Ensenyat i Estrany.	307
3.4.5 Sebastià Cardell i Tomàs	308
3.4.6 Baltasar Coll i Tomàs	310

3.4.7 Gabriel Llompart i Moragues.....	311
3.4.8 Antoni Gili i Ferrer.....	313
3.5 L'aportació dels folkloristes estrangers a la segona meitat del segle XX.....	314
4. LA REPRESA I LA RENOVACIÓ DE LA FOLKLORÍSTICA (Caterina Valriu).....	319
4.1 L'Arxiu Folklòric i Bibliogràfic de les Balears: un altre projecte frustrat de l'arxivística folklòrica catalana.....	320
4.2 El Col·lectiu Folklòric de Ciutadella.....	325
4.2.1 Els Quaderns de Folklore.....	327
4.3 El folklore com a afirmació d'identitat: recuperació, documentació, anàlisi i difusió.....	329
4.3.1 Les publicacions periòdiques: la divulgació dels estudis sobre folklore.....	330
4.3.1.1 La revista <i>Lluc</i> i l'Obra Cultural Balear.....	331
4.3.1.2 <i>Randa</i> : els estudis folklòrics com a peça clau de la història de la cultura.....	332
4.3.1.3 <i>Estudis Baleàrics</i> : l'enfocament institucional.....	333
4.3.1.4 Altres publicacions: entusiasme i voluntat.....	334
4.3.2 La consolidació de l'estudi de la literatura popular en l'àmbit acadèmic.....	336
4.3.3 Altres aportacions a l'estudi i la divulgació del folklore de les Balears.....	342
III. PAÍS VALENCIÀ I EL CARXE	
I. LA LITERATURA POPULAR VALENCIANA DE LA RENAIXENÇA A LA INSTITUCIONALITZACIÓ (Vicent Vidal).....	
1.1 Renaixença i Romanticisme (1873–1912).....	347
1.1.1 L'excursionisme valencià.....	351
1.1.2 Els primers reculls del folklore musical.....	357
1.1.3 Joaquim Martí i Gadea.....	361
1.1.4 Francesc Badenes Dalmau.....	368
1.2 La institucionalització. Els inicis del folklore com a disciplina (1912–1939).....	374
1.2.1 El Centre de Cultura Valenciana.....	376
1.2.2 La Societat Castellonenca de Cultura.....	379
1.2.3 La contribució a l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya.....	389

1.2.4 L'aportació valenciana al Llegendari Popular Català .	392
1.2.5 Francesc Martínez i Martínez	396
1.2.6 Adolf Salvà i Ballester	402
2. LITERATURA POPULAR VALENCIANA: POSTGUERRA, FRANQUISME, NORMALITZACIÓ I RENOVACIÓ (Joan Borja)	405
2.1 Postguerra i dictadura: del 1940 al 1975.	405
2.1.1 El folklore en temps de Franco	405
2.1.2 La Sección Femenina i l'Institut Español de Musicologia	406
2.1.3 El cançoner popular valencià: folklore i musicologia .	410
2.1.4 Manuel Sanchis Guarner.	413
2.1.5 Enric Valor i Vives.	418
2.2 Democràcia, renovació i normalització.	429
2.2.1 Renovació pedagògica i folklore	429
2.2.2 Literatura popular i institucions: els Tallers de Música Popular i l'Institut Alacantí de Cultura Juan Gil-Albert . . .	437
2.2.3 Recuperació d'inèdits i reedició d'estudis i reculls folklòrics.	440
2.2.4 L'etnopoètica com a disciplina	444
3. EL CARXE: LITERATURA POPULAR VALENCIANA (Joan Borja) . . .	453
IV. FRANJA D'ARAGÓ (Hèctor Moret, Artur Quintana)	
1. INTRODUCCIÓ.	459
2. ELS PRECURSORS.	461
3. TEMPS DE TRANSICIÓ	465
4. <i>LO MOLINAR I BLLAT COLRAT!</i>	467
5. DARRERES APORTACIONS	473
6. NOTES AL MARGE	478
7. NOTA FINAL	481
V. ANDORRA (Isabel de la Parte)	
1. LA LITERATURA POPULAR A ANDORRA, UNA HISTÒRIA EN CONSTRUCCIÓ.	485
1.1 Els primers documents sobre la literatura oral. La mirada dels altres: viatgers, excursionistes, folkloristes i etnògrafs. .	489
1.2 La institucionalització de la recerca històrica i la dinamització cultural. Una qüestió d'identitat.	497

VI. CATALUNYA DEL NORD (Martine Berthelot)

1. CONTEXT, COL·LECTORS I OBRES (SEGLES XIX–XXI)	512
1.1 L'època del catalanisme cultural (1880-1940)	513
1.1.1 El despuntament entorn de la primera Renaixença rossellonesa de 1883.	513
1.1.2 La Société d'Études Catalanes (1907) i l'època dels folkloristes locals	517
1.2 L'època del catalanisme polític (segona meitat del segle XX)	527
1.2.1 Anys 1960-1980: <i>revival</i> , militància cultural i les <i>Contalles</i> de Jordi Pere Cerdà.	527
1.2.2 Tombant del segle xx i principis del segle XXI: el folklore rossellonès s'ha tornat francès	532
2. Balanç, perspectives de futur i comparació amb Catalunya	535
2.1 Balanç i perspectives de futur.	535
2.2 Rosselló: unes característiques històriques pròpies respecte a Catalunya	539

VII. L'ALGUER (August Bover)

1. LA RECUPERACIÓ DE LA MEMÒRIA I DE LES RELACIONS AMB L'ALGUER.	547
2. DE L'ARXIU D'ETNOGRAFIA I FOLKLORE DE CATALUNYA A L'ACTUALITAT	552
BIBLIOGRAFIA	557
ÍNDEX	595